

2.4. PAR LIELĀS GAIŠĀS TILBĪTES — *Tringa nebularia* (Gunn.) — PIRMO TICAMO LIGZDOŠANAS GADĪJUMU LATVIJĀ

Līdz šim mūsu reģionālajā ornitoloģiskajā literatūrā lielā gaišā tilbīte arvien tikusi minēta vienīgi kā caurceļotāja (Grosse, Transehe, 1929; Тауриньш, Вилкс, 1949; Тауриньш, 1956; Тауриньш, 1961; Baumanis, Blūms, 1972 u. c.).

42

Lielās gaišās tilbītes areāls aptver Rietumeiropas ziemeļdaļu no Skotijas līdz Somijai, PSRS teritorijā — meža joslas ziemeļdaļu un daļēji — arī meža tundru, sākot ar Kolas pussalu, Kārēlijas ziemeļdaļu un Baltkrievijas ziemeļaustrumu rajoniem rietumos un līdz Kamčatkai austrumos (Иванов, 1976).

Tuvākās kaimiņteritorijas, kur lielā gaišā tilbīte atrasta ligzdojam, ir Baltkrievija un Igaunija. Ja A. Fedjušins un M. Dolbiks (Федюшин, Долбик, 1967) vienīgi pieļauj, ka lielās gaišās tilbītes ligzdošana Baltkrievijas ziemeļdaļā ir pilnīgi iespējama, tad 1975. ... 1976. gadā šeit iegūti droši pierādījumi par šīs sugas ligzdošanu (V. Ivanovska rakstisks ziņojums). Līdzīgas ir arī ziņas par lielās gaišās tilbītes sastopamību Igaunijā. Sākotnēji E. Kumari (1954) šo sugu minējis vienīgi kā caurceļotāju vai retu vasarotāju, bet vēlāk (Kumari, 1974) norādījis, ka lielā gaišā tilbīte arī reti ligzdo Igaunijas ziemeļaustrumdaļas purvos. Domājams, ka jaunākās ziņas vienīgi atspoguļo sūnekļu ornitofaunas pilnīgāku izpēti abās minētajās republikās pēdējos gados, nevis liecina par šīs sugas areāla robežas kaut cik nozīmīgu izmaiņu. Arī T. Ivanauskas (1957) Lietuvā lielo gaišo tilbīti reiz sastāpis jūlijā kādā meža purvā un pieļauj iespēju, ka tā varētu šeit arī reti ligzdot.

No teiktā redzams, ka Latvijas austrumdaļa atrodas lielās gaišās tilbītes ligzdošanas areāla dienvidrietumu perifērijas zonā.

1979. gada vasarā, veicot Austrumlatvijas dažu augsto purvu ornitofaunas apsekošanu, šī raksta autoram izdevās novērot lielās gaišās tilbītes ticamu ligzdošanas gadījumu mūsu republikā.

23. un 26.06. Austrumlatvijas zemienē esošajā Lielajā Mārku jeb Ušurpurvā (uz austrumiem no Ušurezera Gulbenes rajona dienviddaļā) vienā un tajā pat vietā atkārtoti tika novēroti lielās gaišās tilbītes divi pieauguši īpatņi, kas pēc savas uzvedības atgādināja šeit ligzdojošu pāri, kam apkārtnē ir izvesti mazuļi. Lielais Mārku purvs jeb Ušurpurvs ir tipisks sūneklis jeb aug-

stais purvs; tā kopplatība — aptuveni 1207 ha. Purva gareniskā ass (ap 7 km) iet ziemeļaustrumu — dienvidrietumu virzienā, purva platums centrālajā daļā — aptuveni 1,5 km.

Diemžēl purvā lielā platībā (≥ 200 ha) jau tiek iegūta kūdra un vismaz tikpat liela platība jau 1979. gadā bija sagatavota pilnīgai apguvei, proti, novākta visa kokaugu veģetācija un nospraustas vaļējo grāvju trases.

Lielās gaišās tilbītes uzturējās šā sūnekļa centrālajā daļā, kur vislabāk izteikts ezeru — grēdu un muklāju — grēdu komplekss. Lielāku purvezeriņu šeit ir pavisam četri, vienā no tiem ir saliņa. Ezeriņu platība nav liela (0,2...0,6 ha). Blakus samērā nelielā platībā ir nepieejami muklāji ar atsevišķiem ciņiem, vietām šīs dūkstis pāriet atklāta ūdens lāmās. Minētais purva rajons ir visumā klajs, taču vietām (arī pie purvezeriņiem) ir satopamas 3...4 m garas purva priedītes. Tālāk ziemeļu un ziemeļaustrumu virzienā plešas purva priedulāji. Apmēram 250...300 m dienvidaustrumu virzienā sākas pilnīgai apguvei jau sagatavotā sūnekļa daļa. Tā ir liecība, ka šī interesantā atradne un savdabīgais purvs ar relatīvi bagātu citu tārtiņveidīgo sugu ornitofaunu lemts bojāejai.

Novērotāja klātbūtnē abi vecie putni bija ārkārtīgi uzbudināti — nepārtraukti izdeva skaļus baiļu saucienus un lidinājās tuvu apkārt. Pie tam šie putni visu laiku sēdās apkārtējo purva priedīšu galotnēs. Zīmīgs un uzsverams ir fakts, ka viens no vienkopus novērotajiem diviem īpatņiem jeb iespējamā pāra partneriem arvien atradās kādā priedītes galotnē un sekoja cilvēka kustībām. Atkarībā no novērotāja pārvietošanās virziena un stāvokļa (stāvus, sēdus vai pat guļus) šis putns «raidīja» dažāda skaļuma trauksmes signālu. Tādējādi arvien tika brīdināts otrs putns, kurš, cilvēkam atējot zināmā attālumā, vienmēr paspēja nemanīts kaut kur nozust. Neskatoties uz visiem mēģinājumiem izsekot šī otrā īpatņa atrašanās vietu, pat slēpjoties aiz purva priedītēm un izmantojot binokli, tas tomēr neizdevās. Vēl nebiju paguvis piecelties kājās, kad «sardzē esošais» īpatnis ar skaļām klaigām jau lidoja manā virzienā un tādējādi vienmēr pietiekami savlaicīgi brīdināja otru paslēpušos īpatni, kura pacelšanās vietu nekad neizdevās precīzi noteikt. Pie tuvošanās otrs putns tomēr arvien pēkšņi uzradās un arī uztraucās. Tā vairāku stundu novērojumi, kas veikti divās dienās, tomēr nedeva tiešus pierādījumus par lielās gaišās tilbītes ligzdošanu.

Neskatoties uz to, abu novēroto lielās gaišās tilbītes veco putnu uzvedība (izturēšanās) nepārprotami liecina, ka novērotie putni ir bijuši viena pāra partneri, kas uzlūkojami par ticamiem

ligzdotājiem. Par visai ticamo ligzdošanu liecina fakti: 1) pāris novērots ligzdošanas sezonā un ligzdošanai piemērotā biotopā; 2) novērota veco putnu nepārprotama uztraukuma uzvedība un uztraukuma saucieni. Tieši šādi kritēriji minēti kā pietiekams pierādījums ticamai ligzdošanai starptautiska mēroga lietošanai ieteiktajos norādījumos ligzdojošo putnu atlantu sastādīšanā (Sharrock, 1979).

Līdz ar to šis ir pirmais norādījums par lielās gaišās tilbītes ligzdošanu Latvijā.

Bez minētās Lielajā Mārku purvā konstatētas un, domājams, arī ligzdo šādas tārtiņveidīgo putnu sugas: mazā gaišā tilbīte, kuitala, ķīvīte, dzeltenais tārtiņš (5...7 pāri).

LITERATŪRA

- Baumaniš J., Blūms P. Latvijas putni. R., 1972.
- Grosse Al., Transehe N. Austrumbaltijas mugurkaulaino sa-
raksts. R., 1929. 44
- Ivanauskas T. Lietuvos paukščiai, I. Vilnius, 1957.
- Kumari E. Eesti NSV linnud. Tallinn, 1954.
- Kumari E. Eesti lindude vālimānāja. Tallinn, 1974.
- Sharrock J. T. R. Letter — codes for use in British breeding bird atlas recording. — British Birds, vol. 72, Nr. 9, september 1979. 440—441.
- Tauriņš E. Putni — Aves. — Latvijas PSR dzīvnieku noteicējs, II. R., 76.—223. lpp.
- Иванов А. И. Каталог птиц СССР. Л., 1976.
- Тауриньш Э., Вилкс К. Список орнитофауны Латвийской ССР. — Охрана природы, сборник, № 9, М., 1949, с. 52—73.
- Тауриньш Э. Я. Орнитофауна верховых болот Латвийской ССР. — Экология и миграции птиц Прибалтики (Труды IV Прибалтийской орнитологической конференции). Р., 1961, с. 311—315.
- Федюшин А. В., Долбик М. С. Птицы Белоруссии. Минск, 1967.

J. Lipsbergs

LPSR ZA Bioloģijas institūts

Липсберг Ю. (Институт биологии АН Латвийской ССР).

О первом вероятном случае гнездования большого улита [*Tringa nebularia* (Gunn.)] в Латвии.

23. и 26.06. 1979 г. при обследовании находящегося в Восточно-латвийской низменности верхового болота Лиелайс Марку или Ушуру (находится в южной части Гулбенского района восточнее оз. Ушурс) впервые проведены наблюдения, подтверждающие вероятность гнездования большого улита в Латвии. В гнездовой сезон и в гнездовом биотопе наблюдались две особи, предположительно — пара, с явно выраженным гнездовым поведением, подобным тому, когда поблизости находятся выведенные птенцы.